

تبیین جایگاه و اثربخشی بهداشت نظارتی در سازمان بازرسی کل کشور

حبیب‌الله فتاحی اردکانی^۱

چکیده

در مقررات مربوط به قوه قضاییه و سازمان بازرسی کل کشور به مبانی پیشگیرانه از وقوع جرم اشاره شده است که از آن به بهداشت نظارتی تعبیر می‌شود. امروزه این موضوع به دلایلی مانند ماهیت بازدارندگی، اهمیت نتایج و اثربخشی، هم‌افزایی سازمانی و مشارکت مردمی، نوگرایی در راه‌های مقابله با جرایم، مبانی حقوق بشری و حق شهروندی مورد توجه کشورها قرار گرفته است. مقاله حاضر به دنبال بررسی مبانی قانونی، رویکردهای بازرسی و نظارت، برخی مفاهیم و اثربخشی اقدامات نظارتی سازمان در این حوزه (قبل، حین و بعد) است که به نظر می‌رسد از جنبه‌های پیشگیرانه و بهداشت نظارت و بازرسی در راستای کنترل، جلوگیری، کاهش تخلفات و فساد مؤثر و در نتیجه حائز اهمیت باشد.

در این نوشتار، چستی ضرورت‌ها و نتایج رویکردهای پیشگیرانه، بازدارندگی و بهداشت نظارتی سازمان و بررسی نمونه نتایج آن به‌عنوان پرسش کانونی مدنظر قرار می‌گیرد. لذا ضمن پرداختن به بخش کمتر توجه شده در حوزه نظارت و بازرسی یعنی رویکردهای پیشگیرانه و بهداشت نظارتی، به برخی مفاهیم - مبانی قانونی این بحث اشاره و به اقدامات پیشگیرانه سازمان در سنوات اخیر همراه با نمونه اثربخشی نتایج پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: نظارت و بازرسی، بهداشت نظارتی، رویکردهای پیشگیرانه، نتایج اثربخشی

مفاهیم پایه‌ای

نظارت به معنای کنترل فرایند اتخاذ تصمیمات و انجام اقدامات و امور جاری دستگاه‌ها مطابق قانون و مقررات و در انطباق با سیاست‌ها، اهداف، برنامه‌های مصوب (با حضور در مرحله قبل و حین عمل) از مقوله ارزیابی و ارزشیابی است و بیشتر به دنبال نتایج اصلاحی و تحولی می‌باشد.

بازرسی به معنای بررسی اقدامات و امور جاری دستگاه‌ها مطابق قوانین و مقررات و در انطباق با اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌های مصوب (با بررسی عملکرد مرحله بعد از عمل) از مقوله راستی‌آزمایی است و بیشتر به دنبال نتایج کشف و مقابله می‌باشد.

بهداشت نظارتی به معنای در نظر گرفتن مجموعه‌ای از مؤلفه‌ها و اقدامات بازدارنده از طریق مراقبت و پیشگیری که به صحت عمل و کاهش مخاطرات و آسیب‌ها منجر و در کاهش یا از بین بردن چالش‌ها، تخلفات، فسادهای آینده مؤثر واقع شود.

رویکردهای پیشگیرانه به معنای جهت‌گیری و تمرکز سمت‌وسوی اقدامات در مسیر مشخص شده با هدف بازدارندگی و پیشگیرانه در راستای مأموریت و چشم‌انداز سازمانی است و عوامل و مؤلفه‌های کلیدی زیر را شامل می‌شود که در این مورد عبارت‌اند از:

- پیش‌بینی ساختار و تشکیلات مناسب
- اصل تعهد و شایسته‌سالاری در انتصاب و به کار گماری‌ها
- وجود قوانین و مقررات، برنامه‌ها و رویه‌های موردنیاز
- تأمین بودجه و سایر امکانات (نرم‌افزاری - سخت‌افزاری)
- تعاملات و دسترسی‌های سهل و آسان و هدفمند
- ارتقای جایگاه نظارت به صورت تخصصی و کارآمد
- به کارگیری سیستم‌های رصد و ارزیابی عملکرد
- کنترل و مراقبت‌های پیشگیرانه درون و برون سازمانی

اثر بخشی به مفهوم میزان کمی و کیفی نتایج اجرای یک برنامه یا اقدام در حوزه مأموریت‌های نظارت و بازرسی حاصل اندرکنش فعالیت شناخته‌شده عناصر: بازدهی - کارایی می‌باشد که به نسبت ورودی و خروجی یک سیستم با حاصل بهره‌وری سازمانی به دست می‌آید.

مبانی و جایگاه قانونی سازمان بازرسی کل کشور در بهداشت نظارتی و اقدامات پیشگیرانه

- براساس اصل ۱۵۶ قانون اساسی، در زمره وظایف و اختیارات ۵ گانه اصلی قوه قضائیه مبنی بر پشتیبانی از حقوق فردی و اجتماعی و مسئولیت تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌داری وظایف مربوط به اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین (بند ۵)^۱ اشاره شده است.
- براساس اصل ۱۷۴ قانون اساسی به منظور اعمال حق نظارت قوه قضائیه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری سازمان بازرسی کل کشور زیر نظر رییس قوه قضائیه تشکیل می‌گردد. این سازمان مطابق بند «الف» ماده ۱۱ قانون تشکیل و ماده ۶۵ آیین‌نامه اجرایی^۲ از توان و ظرفیت تشکل‌های غیردولتی و مردم‌نهاد و اشخاص واجد شرایط بهره‌مند می‌شود.
- با توجه به ماده ۱۱ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور (بند ب)، سازمان می‌تواند با بهره‌گیری از فن‌آوری‌های روز و هرگونه ابزار مناسب دیگر بر عملکرد شوراهای و کمیسیون‌های مالی، معاملاتی و اعتباری دستگاه‌های مشمول بازرسی و انجام مناقصات و مزایده‌ها نظارت کند.

تبصره: مسئولان ذی‌ربط موظف‌اند زمان تشکیل جلسات مجامع و شوراهای موردنظر

را به اطلاع سازمان برسانند.

- همچنین براساس بند (ج) سازمان می‌تواند گزارش‌های نظارتی هشداردهنده به هنگام به مقامات مسئول برای پیشگیری از وقوع جرم، تخلف و سوء جریانات احتمالی ارایه نماید.
 - مطابق ماده ۱۹ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل: «در اجرای بند «ج» ماده ۱۱ قانون و با توجه به تبصره ماده ۱ قانون مبنی بر اعمال نظارت سازمان در مراحل قبل، حین و بعد از اقدامات دستگاه‌های مشمول بازرسی، سازمان موظف است اقدامات زیر را انجام دهد:
- الف) نسبت به شناسایی مجامع و شوراهای تصمیم‌گیر در معاملات اقدام و تکلیف مقرر در تبصره بند «ج» ماده ۱۱ را از آنان مطالبه نماید. مراجع مذکور موظف‌اند حداقل پانزده روز قبل از اقدام، به نحو کتبی سازمان را از موضوع مطلع نمایند.

۱ - قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران- ۱۳۶۸

۲ - قانون تشکیل و آیین‌نامه اجرایی سازمان بازرسی کل کشور- ۱۳۹۳

ب) با بهره‌گیری از پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان برنامه و بودجه، دستگاه‌های مشمول بازرسی و مجامع و شوراها نسبت به ایجاد بانک اطلاعات مربوط به مزایده‌ها، مناقصه‌ها، قراردادهای و معاملات دستگاه‌های مشمول بازرسی اقدام و با تجزیه و تحلیل مناسب و تشخیص اولویت، نماینده یا نمایندگان مطلع و بصیر به مجامع و شوراها و کمیسیون‌های برگزاری مناقصه‌ها و مزایده‌ها اعزام نماید و به‌طور کلی بر قراردادهای و معاملات اعم از مواردی که در آنها رعایت تشریفات یا ترک تشریفات صورت گرفته، نظارت نماید.

ج) به منظور ایجاد رویه واحد، دستورالعمل اجرایی چگونگی ثبت و ضبط اطلاعات، تشخیص اولویت‌ها، نحوه اقدام ناظرین را تدوین و ابلاغ نموده و با آموزش لازم، کارکنان سازمان را نسبت به اجرای صحیح قانون آگاه نماید.

در راستای اجرایی شدن بند ب ماده ۱۹ آیین‌نامه اجرایی، سامانه‌ای با عنوان «سامانه کشوری نظارت بر معاملات دستگاه‌های اجرایی» راه‌اندازی شده و دستگاه‌های برگزارکننده معاملات موظف هستند اطلاعات مربوط به برگزاری معاملات را در آن سامانه وارد نمایند و این اقدامات توسط سازمان بازرسی رصد شده و مطابق ضوابط نظارت می‌گردد.

● طی دستورالعمل ابلاغی شماره ۹۰۰۰/۳۳۸۰۲/۱۰۰ مورخ ۱۳۹۰/۸/۳^۱ نحوه همکاری تشکل‌های غیردولتی و مردم‌نهاد و افراد واجد شرایط توسط رییس قوه قضائیه (نظارت همگانی) به بحث پیشگیری و جلوگیری از تضییع اموال عمومی، در زمینه‌های زیر اشاره شده است:

- امر پیشگیری از وقوع جرم
- جلوگیری از تضییع اموال عمومی و منابع طبیعی، حفظ محیط زیست
- ارتقای میزان سلامت نظام اداری و مقابله با فساد
- توسعه فرهنگ قانون‌مداری
- کسب اطلاعات و اخبار، ارزیابی‌ها و پیشنهادها
- استفاده از نیروهای متخصص و کارشناس تشکل‌های مذکور در انجام برنامه‌های نظارت و بازرسی، انجام تحقیقات و مشاوره‌های تخصصی حسب مورد.

رویکردهای سه‌گانه (قبل - حین - بعد) سازمان بازرسی کل کشور در فعالیت‌های نظارتی

سازمان بازرسی کل کشور با هم‌افزایی ظرفیت‌های موجود در راستای وظایف قانونی با برنامه‌ریزی و اولویت‌گذاری حوزه‌های نظارتی و بازرسی به‌صورت قبل، حین و بعد اقدام به

نظارت و بازرسی‌های برنامه‌ای فوق‌العاده و موردی به صورت مستمر و سالیانه می‌نماید. این حوزه‌ها براساس اولویت‌های اعلام‌شده در دو حوزه نخست نظارت و سپس بازرسی به ترتیب مراتب زیر را در برمی‌گیرد.

مرحله قبل (نظارتی - تحولی):

۱- اعلام نظر در خصوص برنامه‌های توسعه‌ای و راهبردی دولت و دستگاه‌های اجرایی قبل

از تصویب و اجرا

۲- آسیب‌شناسی و انتقال دغدغه‌ها و مطالبات قانونی به مسئولین عالی نظام و کشور

۳- اعمال نظارت‌های قانونی از طریق خود اظهاری عملکرد دستگاه‌ها

مرحله حین (نظارتی - تحولی):

۱- شرکت در جلسات مزایده، مناقصات و اعلام نظر برای لغو یا تجدید مناقصه

۲- حضور در مجامع و شوراهای تصمیم‌ساز و اعمال نظارت‌های قانونی بر روند تصویب و

اجرای مصوبات

۳- نظارت بر نحوه استفاده مدیران و کارکنان دستگاه‌ها از اموال عمومی و دولتی در اختیار

۴- ارایه گزارش‌های هشداردهنده مربوط به دستگاه‌های اداری مشمول

۵- اخذ نظرات و جلب مشارکت مردمی به صورت محسوس یا غیر محسوس

مرحله بعد (بازرسی - مقابله‌ای):

۱- انجام بازرسی‌های قانونی راجع به نحوه اجرای قانون و اقدامات دستگاه‌ها مطابق مقررات

۲- پیگیری موارد تخلفات، سوء جریانات اداری، مالی و فسادهای احتمالی دستگاه‌ها

۳- بررسی و رسیدگی به اطلاعات و شکایات واصله افراد

برخی سیاست‌ها و اقدامات پیشگیرانه (اصلاحی، تحولی)

الف) شفافیت و قانون‌مداری، اصلاح و سالم‌سازی امور

این بخش که به دلیل نوع اجراء در مرحله قبل و حین شامل اعمال نظارت‌های قانونی سازمان می‌شود با توجه به وجه اصلاحی و تحول‌زایی آن، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه زیر را شامل می‌شود:

- تدوین و اجرای برنامه‌های بلندمدت و سالیانه با دو هدف کلی حسن جریان امور و اجرای صحیح قانون در دستگاه‌ها
- طراحی و اجرای شبکه‌ای نظارت دیجیتال از طریق سامانه‌های الکترونیکی نظارت و بازرسی

- اعمال نظارت و بازرسی های پیشگیرانه ویژه بر دستگاه‌ها در حوزه اقدامات ایجابی و بازدارنده
- خوداظهاری و بررسی و ارایه گزارش های سالیانه در رابطه با اقدامات دستگاه های مسئول در این امر
- آسیب شناسی سوء جریان های اداری و مفاسد اقتصادی و مالی و ارایه پیشنهاد اصلاحی به دستگاه‌ها
- پیشنهاد لغو یا تجدید معاملات دولتی (اعم از مزایده، مناقصه، ترک تشریفات) به استناد مغایرت های قانونی
- پیشگیری از تضییع حقوق بیت المال و جلوگیری از تخریب و تغییر کاربری اراضی و منابع طبیعی
- تنقیح قوانین و مقررات کشور به عنوان مشاور و همکار اجرایی مجلس شورای اسلامی
- ارایه نقاط نظر و تهیه گزارش های کلان آسیب شناسی در موضوعات تخصصی و فرابخشی
- اعمال نظارت بر برنامه توسعه پنج ساله و ارایه گزارش های نظارتی به مجلس و مجمع تشخیص مصلحت نظام
- استقرار نظامات مدیریتی و اجرای طرح‌ها و پروژه های آموزشی، پژوهشی در راستای اهداف و وظایف
- استقرار دبیرخانه شورای دستگاه های نظارتی (به استناد ماده ۲۲۱ قانون برنامه پنجم توسعه و قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد)
- برنامه توسعه نظارت همگانی مشتمل بر: بهره گیری از توان تشکلی های غیردولتی و مردم نهاد و به کارگیری بازرسان افتخاری.
- ایجاد مرکز ملی رسیدگی به شکایات (در اجرای قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد) و پیگیری اقدامات مشخص در بحث حقوق شهروندی از این طریق
- بررسی و مطالعات تطبیقی در خصوص میزان تبعیت از قانون و شفافیت در امر مبارزه با فساد (در مقایسه با کشورهای موفق دنیا)
- اجرای طرح های سنجش سلامت نظام اداری در اجرای قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد.

ب) مقابله با فسادهای اداری و مالی (کشف و مبارزه)

سازمان بازرسی کل کشور مطابق وظیفه کلان نظارتی خود به دنبال صدور فرمان ۸ ماده ای رهبر انقلاب در سال ۱۳۸۰، اقدامات آفندی و عملیاتی ویژه ای در قالب سیاست گذاری و برنامه ریزی

درازمدت و میانمدت) به شرح زیر به مورد اجرا گذاشته است که به دلیل مرحله بعد از عمل بودن، بازرسی به حساب می آید اما از جنبه بازدارنده برخوردار است.

- بررسی و ارزیابی اقدامات دولتی در زمینه های مختلف خدمات رسانی به صورت درازمدت و مستمر و رصد دستگاه های مسئول در زمینه اثربخشی اقدامات
- شناسایی و اصلاح روندها و فرایندهای معیوب و ناکارآمد موجود در چرخه اداری و اقتصادی کشور از طریق بررسی و ارزیابی قوانین، مقررات، مصوبات و اقدامات
- افزایش زمینه های نظارت عمومی بر فعالیت های دولتی به عنوان وظیفه ملی از طریق تبیین وظایف دستگاه ها، تبیین حق شهروندی، فرآیندهای اجرایی، منابع و هزینه های دولتی با بستر سازی برای مشارکت مردمی
- پیاده سازی راهبرد پاسخ گویی به عنوان یک اصل برای کلیه مقامات و مسئولین اجرایی در برابر وظایف، برنامه ها، وعده ها، عملکردها و ارایه گزارش به آحاد مردم
- تدوین و اجرای سیاست های خاص مبارزه با پدیده فساد در جامعه مبتنی بر انجام اقدامات مقابله ای از سوی دستگاه های مسئول و اطلاع رسانی
- تلاش برای از بین بردن فرهنگ مصنوعیت افراد (انتصابی - انتسابی) و تأمین امنیت خاطر مردم از طریق جدیت نظام در مبارزه با بی عدالتی و هرگونه سوء استفاده از بودجه و امکانات، توسط هر کس در هر مقام و موقعیتی
- ارتقای فعالیت های بازرسی در راستای بستن راه های هرگونه سوء استفاده از امکانات و کارهای خلاف قانون و مقررات در زمینه های رانت جویی، امتیازات ویژه و بهره مندی خاص از امکانات
- پیگیری برای برخورد قاطع با مفسدان اقتصادی و هوشیاری افکار عمومی از طریق افشای تخلفات، سوء استفاده ها در جریان مقابله با مفساد اقتصادی
- آگاهی رسانی عمومی با ترویج آموزه های دینی و رشد آگاهی های مردم در زمینه تأثیرات سوء انواع فساد های اداری و مالی بر افراد و جامعه

نمونه هایی از اثربخشی اقدامات پیشگیرانه (قبل، حین و بعد) از طریق هم افزایی سازمانی و جلب مشارکت مردمی و نظارت همگانی:

- اقدامات پیشگیرانه در شناسایی آسیب ها و چالش های اداری، مالی، اجرایی (مرحله قبل) در مرحله اول: با عنایت به تأثیر گذاری نتایج استعمال از دستگاه های تأثیر گذار از قبیل وزارتخانه، استانداری، دفتر امام جمعه، دیوان محاسبات، اطلاعات و... برای شناسایی موضوعات مورد اشاره

در تدوین و اجرای برنامه‌های سالیانه از طریق سیستم‌های اطلاعاتی، مشارکت مردمی و سمن‌های تخصصی آسیب‌های هر حوزه در دستگاه‌های اداری، اجرایی کشور را شناسایی و برای تنظیم مأموریت‌ها در حوزه برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در مرحله دوم: از طریق گزارش‌های بخشی، فرابخشی، کلان و ملی به صورت تخصصی و فنی نقاط قوت و ضعف (درونی) و فرصت‌ها و تهدیدات (بیرونی) دستگاه‌ها با توجه به اطلاعات واصله، داده‌های راستی‌آزمایی، نتایج بررسی و اعمال نظارت و بازرسی‌های سالیانه (مستمر و موردی) احصا شده و برای اطلاع، بهره‌برداری، امعان نظر مقامات و مسئولین کشور که از جنبه پژوهشی و پیشگیرانه برخوردار است ارسال می‌گردد.

علاوه بر این، حاصل نتایج پرونده‌های بازرسی و نظارت در خصوص حوزه صف سازمان که از اهمیت خاصی برخوردار است، همراه با داده‌های پژوهش‌های سازمان در خصوص سنجش سلامت اداری، اجرای پروژه‌های تحقیقاتی، آسیب‌های موجود در حوزه‌های مورد نظر به صورت داخلی در اختیار مدیران و کارشناسان بازرسی و نظارتی قرار می‌گیرد که از جنبه‌های آموزشی، تجربه‌اندوزی مورد توجه است.

- اقدامات در حوزه معاملات دولتی (مزایده، مناقصات) و نظارت بر مجامع و شوراها (مرحله حین)

مطابق ماده ۱۱ قانون و ماده ۱۹ آیین‌نامه اجرایی سازمان بازرسی و همچنین قوانین و آیین‌نامه‌های معاملات دولتی (مناقصه و مزایده)، سازمان بازرسی کل کشور در مرحله برگزاری معاملات دولتی (به صورت عمده مناقصه و مزایده‌ها) نظارت می‌کند تا این قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به شکل درست و صحیح اجرا گردد. در این راستا کارشناسان بازرسی و نظارت با حضور در جریان برگزاری جلسه و طی مراحل از قبیل بررسی اسناد و سوابق روز برگزاری جلسه و تشریفات اداری نظیر بازگشایی پاکت‌ها و اعلام برنده به صورت حضوری پیشنهاد (لغو یا تجدید) را رای می‌نمایند. با توجه به قوانین و آیین‌نامه جامع در معاملات دولتی (مناقصه و مزایده) و نظارت بر اجرای صحیح آن، نتایج بسیار مطلوبی در این زمینه حاصل شده است که از جنبه پیشگیرانه و جلوگیری از وقوع تخلفات و فسادهای اداری و مالی حائز اهمیت می‌باشد.

در حوزه نظارت بر نهادهای تصمیم‌ساز (مشخصاً شوراها و مجامع) به موجب مقررات یادشده

کارشناسان سازمان بازرسی در جریان برگزاری، مصوبات و اجرای برنامه‌ها و اقدامات تعدادی از شوراها نظیر شورای شهر، شورای تحول اداری، شورای حفظ حقوق بیت‌المال، شورای امنیت استان قرار دارند که ضمن اعمال نظارت، حسب مورد پیشنهادهای خود را برای بررسی و اقدام لازم ارایه می‌نمایند.

از لحاظ نتایج نظارتی این دو نوع اقدام سازمان بازرسی، موارد زیر قابل توجه است:

- ۱- موجب استقبال دستگاه‌ها شده است.
- ۲- بر ارتقای جایگاه نظارتی سازمان افزوده است.
- ۳- در پیشگیری از وقوع برخی فسادها و کاهش تخلفات مؤثر بوده است.
- ۴- امکان حضور کارآمد بازرسان در مراحل قبل و حین تصمیمات و اقدامات را فراهم نموده است.

- اقدامات پیشگیرانه در مرحله منابع طبیعی و اموال عمومی (مرحله حین)

به دلیل اهمیت منابع طبیعی و ضرورت جلوگیری از تخریب و تغییر کاربری اراضی ملی، شورای صیانت از بیت‌المال و اراضی ملی در بازرسی کل استان‌ها تشکیل شده و طبق ضوابط پیش‌بینی شده در قانون ارتقای سلامت اداری و دبیرخانه شورای دستگاه‌های نظارتی این موضوع یکی از اولویت‌های نظارتی سازمان تعیین شده است. علاوه بر این طی ضوابط ابلاغی ریاست قوه قضائیه به کارگیری بازرسان افتخاری و سازمان‌های مردم‌نهاد برای رسیدگی به این بخش پیش‌بینی گردیده است. این سازمان در راستای توصیه‌های مقام معظم رهبری و اختیارات قوه قضائیه در خصوص حفظ و حراست از سرمایه‌ها و منابع طبیعی و اراضی ملی کشور، به منظور استفاده از توان و ظرفیت بازرسان افتخاری و تشکل‌های مردم‌نهاد، با برنامه‌ریزی و تشکیل کارگروه حفظ و صیانت از اراضی ملی و محیط‌زیست و جلب مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در این بخش اقدامات نظارتی و پیشگیرانه‌ای انجام داده که منجر به اثربخشی‌های قابل توجهی گردیده است.

اهمیت اقدامات سازمان در این بخش موارد زیر را در برمی‌گیرد:

۱. جلب مشارکت مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد
۲. استفاده از ظرفیت بازرسان افتخاری و شبکه همکاران
۳. رویکرد پیشگیرانه و تمرکز بر اقدامات بازدارنده

۴. نظارتی بودن اقدامات در مرحله اول و سپس بازرسی حسب مورد
۵. صدور پایش مستمر برنامه‌ها و گزارش اثربخشی‌های حاصله

- اقدامات در حوزه اموال عمومی، امکانات سازمانی و خودروهای در اختیار مدیران

و مسئولان (مرحله حین)

مجموعه این اقدامات عبارت‌اند از:

نظارت بر فرآیند خرید، استفاده و نگهداری برخی از امکانات در اختیار کارمندان و مدیران از جمله خودرو، خانه سازمانی و سایر اموال در اختیار با اعمال نظارت قانونی سازمان و رسیدگی به مسائل مترتب بر آن علاوه بر ارتقای جایگاه نظارتی سازمان و رسیدگی به مشکلات آن برای جلوگیری از تخلفات احتمالی، بر رضایت‌مندی مردم، اصلاح الگوی مصرف و هزینه از محل امکانات عمومی کشور می‌افزاید.

مطابق بررسی‌های به‌عمل آمده، آیین‌نامه چگونگی استفاده از خودروهای دولتی در امور اقتصادی و دارایی و دستگاه‌های اجرایی استان‌ها مورد توجه قرار نگرفته و بسیاری از خودروهای دولتی فاقد برچسب شناسایی و یا با برچسب شناسایی مخدوش می‌باشند. برخی از کارکنان در ساعات غیراداری و بعضاً در ایام تعطیل اقدام به استفاده شخصی از خودرو به همراه خانواده و در مکان‌های گردشگری می‌نمایند.

با توجه به گزارش‌های مردمی و در راستای جلوگیری از سوءاستفاده از اموال دولتی و کاهش بدبینی‌های به‌وجود آمده اقدام به طراحی فرآیند و اجرای نظارت بر نحوه استفاده از خودروهای دولتی در استان‌ها با استفاده از ظرفیت بازرسان افتخاری گردید که مراحل اجرا در زیر تشریح شده است.

- برای شناسایی و نظارت بر نحوه استفاده از خودروهای دولتی ابتدا بانک اطلاعاتی کلیه خودروهای استان در این بازرسی تشکیل و داده‌های مورد نظر طی نامه به مدیر کل امور اقتصادی و دارایی و کلیه دستگاه‌های اجرایی استان در خصوص رعایت آیین‌نامه و مسئولیت مدیران در این زمینه گوشزد گردید.

- با اقدامات محتوایی، تبلیغی و آموزش‌های لازم به بازرسان افتخاری جذب‌شده برای نحوه

پیگیری و گزارش موارد سوءاستفاده ارایه و فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به‌طور مداوم رصد می‌گردد.

- با ارسال نامه فرماندهی پلیس راهور استان، هماهنگی لازم برای گزارش موارد تخلف صورت گرفته است و از بازرسی‌های استان‌های کشور خواسته شد تا موارد تردد خودروهای دولتی با پلاک‌های استان را به بازرسی کل استان مربوط گزارش نمایند.

- طی مدت نظارت بر نحوه استفاده از خودروها گزارش‌های متعددی از تردد خودروهای دولتی فاقد مأموریت، سوءاستفاده از خودروهای دولتی توسط کارکنان و بعضاً فرزندان ایشان و همچنین موارد متعددی از تردد خودروها با پلاک دولتی سایر استان‌ها مشاهده گردید که مراتب به استان‌های مربوطه برای پیگیری ارجاع شده است.

درمورد نتایج این نوع اقدام موارد زیر به نظر می‌رسد:

- ۱- تهیه بانک اطلاعات درمورد اموال و امکانات دولتی در اختیار مسئولین دستگاه‌ها
- ۲- فعال‌سازی دستگاه‌های مسئول در این امر نسبت به همکاری و پاسخ‌گویی به استعلامات بازرسی
- ۳- مشارکت مردمی و استفاده از اخبار و گزارش‌های واصله
- ۴- اقدامات سلبی و ایجابی در حفاظت از سرمایه‌های ملی و عمومی جامعه

نتایج اقدامات نظارت و بازرسی سازمان در مرحله بعد:

سازمان بازرسی دارای ساختاری شبه قضایی و از جایگاه نظارتی و بازرسی موظف به اقدامات پیشگیرانه: (در مرحله اول) بررسی و مطالبات کارشناسی و آسیب‌شناسی (در مرحله دوم) اعمال نظارت‌های قانونی و حسب مورد بازرسی (مرحله سوم) می‌باشد. درنهایت، عمده نتایج احصاء شده در فرآیندهای سه‌گانه قبل به‌صورت گزارش‌هایی از طریق سازمان به مبادی ذی‌ربط ارسال می‌گردد. فرآیندهای پیگیری موارد و پیشنهادهای ارسالی برای اجرای مراحل به‌صورت مفصل در آیین‌نامه بازرسی سازمان ذکر گردیده است.

این بخش که به‌نوعی نتیجه‌گرا بوده و حاصل فرآیندهای دوگانه نظارت و بازرسی است،

مربوط به مرحله تدوین و ارسال گزارش‌های بازرسی و نتایج حاصله اقدامات و نظارت‌های قانونی (محسوس و غیر محسوس) به صورت برنامه‌ای (بلندمدت و سالیانه) می‌باشد که نتایج حقوقی و کیفری آن نیز مطابق قانون تشکیل و آیین‌نامه اجرایی در حوزه حقوقی سازمان پیگیری و اعلام می‌شود.

برنامه‌ها و اقدامات بهداشتی و پیشگیری درون سازمانی

دستگاه‌هایی نظیر بازرسی و نظارت به دلیل اهمیت جایگاه و میزان دسترسی‌ها، منابع و اطلاعات در اختیار، دارای رده حساسیت از لحاظ مأموریت و برنامه‌های عملیاتی، نیروی انسانی، اخبار و گزارش‌ها و... بوده و از این لحاظ نیازمند فضای سالم و بهداشتی شده و محیط پاک و سالم کاری خودشان هستند، از این نظر مسائل حفاظتی و حراستی، به معنای حفظ و حراست از مجموعه افراد و داشته‌های مادی و معنوی و رعایت حساسیت‌ها و اسناد طبقه‌بندی شده و مراقبت و مواظبت‌های اطلاعاتی کارکنان می‌باشد. جایگاه حراست، حفاظت، اطلاعات با هدف کلان پیشگیری و جلوگیری از وقوع و ورود هرگونه عنصر ناسالم در محیط پیرامونی (درونی - بیرونی) وظیفه‌اش آسیب‌شناسی، پاک‌سازی، مراقبت و درنهایت برخورد و سالم‌سازی محیط است که با پیش‌بینی نوع تخلف و جرایمی که ممکن است در سازمان به وقوع بپیوندد به انحای مختلف همگان را به هوشیاری و آگاهی می‌رساند.

این نوع بهداشت نظارتی در دستگاه‌ها دارای نتایج مؤثری به شرح زیر خواهد بود:

۱. اقدام لازم نسبت به آگاه‌سازی، اطلاع‌رسانی، یادگیری و کار توجیهی
۲. جلوگیری از هرگونه خسارت‌های احتمالی (مادی - معنوی) به سازمان و سیستم‌های اطلاعاتی
۳. پاک و بهداشتی نگه‌داشتن محیط پیرامون برای فعالیت و خدمت‌رسانی در چارچوب وظایف محوله
۴. بازدارندگی از انتشار، ایجاد و تکرار هرگونه تخلف و انحراف‌های احتمالی مدیران و کارکنان
۵. هم‌افزایی و کارآمدی سازمانی، جلب اعتماد عمومی و افزایش بهره‌وری اداری و مالی
۶. مصون‌سازی سازمان و کارکنان از انحرافات، خطرات و تهدیدات پیش‌رو

۷. صیانت‌بخشی فرهنگی - اخلاقی و احترام به ارزش‌ها و هنجارهای دینی و انقلابی
۸. دست‌یابی به حداکثر ارتقا و کارآمدی سازمانی و جلب رضایت افکار عمومی

جمع‌بندی مباحث و نتیجه‌گیری

توجه به جنبه‌های بازدارندگی و پیشگیرانه در کنار بهداشت نظارتی و رویکرد مشارکتی از لحاظ درونی موجب انسجام سازمانی، استحکام مبانی قانونی، هم‌افزایی و تقویت ساخت درونی یک دستگاه شده و از لحاظ برون‌سازمانی نیز بر کاهش جرایم و تخلفات از طریق جلوگیری از وقوع جرم و در نتیجه ارتقای اجتماعی جامعه و برافزایش اقتدار و کارآمدی نظامات اداری و مالی کشور می‌افزاید که این هر دو از اهداف و مأموریت‌های اصلی یک دستگاه نظارتی در انجام وظایف محوله می‌باشد.

بررسی‌ها نشان‌دهنده رویکرد جدید سازمان از مبانی قانونی و ضوابط و مقررات مربوط در این بخش بوده و مختصر نارسایی‌ها و ضعف‌های قانونی که در سالیان اخیر وجود داشته با حضور قدرتمندانه سازمان و استقبال دستگاه‌ها، انتظار می‌رود به یک‌رویه نظارتی تبدیل شود لذا در این مرحله نیازمند نگاه برنامه‌ای دوباره، هم در بعد کلان و هم مأموریت‌های سالیانه و خرد می‌باشد.

آنچه مهم است تمرکز و اولویت‌گذاری برنامه‌ای کلان و خرد ابتدا بر مباحث نظارتی (به‌جای بازرسی) و سپس رویکرد پیشگیرانه و مشارکت‌جویی (به‌عنوان بهداشت نظارتی) است که در این مقال سعی شد به جنبه‌ها و راهکارهایی از آن پرداخته شود.

بر این اساس ضرورت دارد، سازمان در کنار اقدامات سلبی، به اقدامات ایجابی روی آورده و هرچه بیشتر با استفاده از سازوکارهای درونی و بیرونی به تقویت روند اقدامات ایجابی و سازنده با اعمال نظارت‌های پیشگیرانه در بیرون و تقویت جریان بهداشت نظارتی و در درون خود با توجه به نتایج مؤثر و کارآمد این قبیل مأموریت‌ها مطابق هدف‌های اعلام‌شده در قانون، برنامه‌ها، سیاست‌های سازمان با لحاظ آسیب‌های شناخته‌شده و پیشنهاد‌های ارایه‌شده در این مقوله پردازد.

فهرست منابع

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران - ۱۳۶۸
۲. قانون تشکیل و آیین نامه اجرایی سازمان بازرسی کل کشور - ۱۳۹۳
۳. مجموعه قوانین و مقررات سازمان بازرسی کل کشور - ۱۳۹۱